ÖNVÉDELEM.

Mottó:

Justitia regnorum fundamenturo.

MAROS- VÁSÁRHELYT!',
Ny. Imreh Sándor a ref. főtan, gyorssajtóján.
1870.

E földi jóllét főtényezője az anyagi- és erkölcsi tárház, mely ha olykor nem egy arányú is, de az erkölcsi vagyonnak mindig túlszárnyalni kell az anyagot! Ha ez eszmét e földi életre átviszszük, úgy kötelességünk megragadni a kezet, mely a tárház erkölcsi megszentelt zárját érinteni merészli s felmutatni a valót, hogy a közvélemény fordulhasson védelmére, *az ártatlanul megtámadott félnek.*

E sorok Írója becsülete és hazafisága ellen, az ötvenes években, gyanúsító hírek támasztatván (hihetőleg olyan, magukat kihíresztelt álhazafiak által, kiket az irigység, szívökben — ha van? — lakó ármánykodás és a börtönök fenekén betanult akadémiai tan vezetett) s tévútra vezettetés által, az, a hír szárnyán el is terjedvén, egy 1861. május 18-dikáról keltezett önvédelmi nyilatkozatot terjesztettem a haza olvasó értelmisége elé, melynek nevezetesebb sorai igy hangzottak:

„Ugyan azért, a bűntől hibátlan tett öntudatával és a tiszta lelkiismeret megnyugtató nyíltságával, kész vagyok igazolni magamat, a terjesztett alaptalan gyanúsítások ellenében és e végre felszólítást intézek mindazon egyesekhez, kiknél amaz alaptalan gyanúsítás hitelre talált volnla: Szíves-

kedjenek alkalmat nyújtani — akár magán vagy társadalmi, akár nyílt-téren vagy kijelölendő közbirósági tekintély előtt — hogy formulázandó akár egyes, akár általános gyanúsító bármely vádra, teljesleg meggyőző és a jó véleményt biztositó felvilágosítással szolgálhassak. A közvélemény előtti ezen igazolási készségemmel és hibátlanság teljes öntudatával vértezve, a támasztott, gyanúsító híreket, alaptalan, rágalmazó koholmányoknak nyilvánítom. Kis-Görgény; 1861. május hó 18-án. Biró Mihály, m. k., földbirtokos.“

E felhívásom után, a hírharang nem kongott többé. Vádló senki elő nem állott s én nyugodtan hajtottam fejemet vánkosomra, azon hittel, hogy a kósza hír, mely rósz indulatból keletkezett — mint minden alapnélküli, a levegőben elenyészett! — pedig valóban, jobban szeretőm vala, ha vádló lépett volna fel s ügyem, egy becsületbíróság előtt, már akkor tisztába hozatott volna.

Most, 9 év után, egy munka jelent meg, melynek legtöbb tekintélye a lenne, ha történelmi volna, — mint az, a czimlapra nyomatott s főczime a „Székelyföld leírása“, írta Orbán Balázs — 4-ik kötet. E mű XXIII-ik fejezete, a „postaréten elhantolt vértanuk emlékéről“ szól, mely fejezetben leiratok a székely vértanúk, Török János, Horváth Károly és Gálii Mihály által vezetni állított összeesküvés s abban, én vádoltatom, mint az *„összeesküvés elavulója.“*

Hogy honnan vette iró adatait, azt nem kutatom! s egy halmaz — nem a legpolgáriasultabb írót jellemző — szélvésztől korbácsolt szavakban leirt állítás, mely történelmi becscsel nem bír és nem bírhat, miután hiányoznak benne a történé-

szét által megkivántató, hiteles felhozott adatok; hiányzik a krónika vagy történelem Írójának hitele; Ifinek *nem hallomás, szóbeszéd, vagy egyes elfogult saját fogságát leirt egyén Írója után kell vala történelmét összeállítani!* hanem — mint azon korban élt férfi — a történelemnek hű, szemmel látott, pontos adatokat összegyűjtött és valódi szinről-szinre, lapról-lapra idézett bizonyítványok alapján terjeszteni világ elejébe, az oly csekély pártfogásunak s előfizetőnek örvendeztetni kívánt művet!

Már pedig Orbán Balázs úr, az 1851-, 1852- és 1853-ik években, még nem lakott Érdély *vagy* Magyarhonban, hanem távol a hazától .....s igy következőleg, azon években lejárt történetekről, csakis *hallomásból írhatott,* a mit pedig hatalmas karral tilt — CLIO.

Azonban a vád formulázva lévén, erkölcsi kötelességemmé vált, a történelmi névvel megtisztelt XXIII-ik fejezet engemet érdeklő részére és tartalmára, e lapokon felelni.

E sorokkal megkezdődik a harcz, mely egyikünket földre tipor. Én józanon gondolkozó hazafitársaim higgadt megfontolásába bízva, ragadok lándzsát s *Istenben* vetett bizalommal *állok a vád elébe.*

A fejezet vádjai s azokrai feleletem.

I. „Biró Mihály, Török János tanárnál s a Háromszéken működő Horváth Károlynál behízelegvén magát, ezek bizalmát kinyerte s igy a terv-rajz és évszaki rend-

szer több példányához jutván, azzal elindult proselitákat csinálni s minél több egyént bevonni.“

Néhai Török tanár 1851. october közepén Kis-Görgényben felkeresett, de én a szüreten lévén, nem talált meg; hanem izenete következtében bementem Maros-Vásárhelyre, hol egész bizalommal beszélt nekem[1] egy forradalmi tervről, de a terv-rajzra nem volt szükségem, mivel azt már az előtt, kis-görgényi Nagy Lajostól — ki Török tanárral Horváth Károlynál, Háromszéken volt — megkaptam volt. *)

Horváth Károlylyal legutoljára 1849. végén Sepsi-Szt-Györgyön, hová én a Maros-Vásárhelytt szélyelvert táborral vonultam volt, találkoztam. Azután én nem láttam. Azon állítás hát, hogy én Balavásárán nálla lettem volna, alaptalan. Ebből következőleg, egyiknél is be nem hízeleghettem magamat, sőt épen Török tanár által kerestettem fel. **)

Horváth Károlylyal, hogy Balavásárán, vagy egyébütt találkoztam volna, arra nézve nem hiszem, hogy Orbán Balázs úr — széles e világon — egyetlen jó hiszemü tanút találjon!

Az igaz, hogy néhai Török tanárrali beszélgetésem következtében, a Nagy Lajos által átadott terv-rajzot, több bizalmas embereimmel közöltem, de azok közül, e dologért elfogva egy sem volt;

*) Ez alkalommal adott Török bizonyos irományokat, de az én felvilágosításomra, hogy rendőri felügyelet alatt vagyok s csak árthatnék ez ügynek, viszsza vette s helyettem kinevezett más egyénnek adta.

**) Maga az iró is azt mondja, hogy Horváth Károly Háromszéken működött. Én pedig K.-Görgényből ki sem mehettem, csak is Maros-Vásárhely re.

mi végett hivatkozom azokra, kikkel a terv általam közölve volt: gróf Lázár Eszterre, Bereczki Lászlóra, Gál Zsigmondra, Berzenczei Miklósra, sat.

Ha feladó és áruló lettem volna, minthogy há-' zam a gyanúsítás korában, ritkán volt menekültek nélkül, valakit elfoghattak voltak nállam! Ilyen menekültek voltak Clement György a 12-ik zászlóalj őrnagya, Kádár Simon a in.-vásárhelyi várból megszökött fogoly. Török Rudolf f. b., ki rendes menhelyéről Fojfalváról, Csíki Sámuel úrral, több ízben jött házamhoz; Baló István úr s több bécsi aulisták és lengyelek, sat., mit szükség esetében sok előkelő urakkal és úrnőkkel be tudok bizonyítani.

Hogy agárdi Nagy Samut — a vitéz századost! — ezredességgel kínálva, a titkostársulatba való részvétre akartam volna rá bírni, ez iszonyú alaptalan állítás! .... hiszen én tudtam, hogy Nagy Samu, *jelenleg Erdély közügyigazgatója,* az 1848-ban történt restauratio után — mikor ő királybíróságra aspirált — s vele szemben, ellenmondásom daczára is, megválasztottak, alattomos ellenségem lett. Még a forradalom alatt — a hol csak alkalma volt — irányomban ellenséges indulatot tanúsított; a mi magából az 0. B. jeles munkájából is kitetszik, mert állítása szerint „Nagy Samu — Földvári Károlyt, Deési és Fülep testvéreket és más rokonait, honvéd bajtársait — a tőlem való tartózkodásra intő. *Egy ily ember* iránt tehát bizalommal nem lehetvén, vele a terv-rajzot nem is közöltem. Hogy pedig N. Samut, ezredességgel megkínáltam volna, az *valódi nevetség!* Hát ki lehetett volna az a könnyelmű pártfőnök, a ki engemet — táblabirót — hadsereg szervezéssel, tisztek kinevezésével, megbízott volna. De feltéve, — ha valaki arra engemet

megbízott volna is — azon esetben is, Nagy Samunak ezredességi kinevezéssel nem alkalmatlankodtam volna. Hiszen vannak Marosszéken kiképzett katonák, u. m.: gróf Lázár Albert, gr. Lázár Dénes, gr. Rindzmaul (kiket ugyan 0. B. érdem,jelre nem méltatott, de a csatákban vassisakat vágtak) sat. Mindenesetre inkább ezeket néztem volna ki ezredeseknek, mivel N. Samuban semmi ezredességre való képességet sem fedeztem fel soha. Csak annyit tudok róla, hogy egy sebet kapott; hogy pedig ő valaha, valakinek osztogatott volna, azt még 0. B. úr sem említi a N. Samu *viselt dolgai között.* Ez pedig még nem elég az ezredességre!!!

De hagyjál) a más ember fia képességével! Még fogságunkban tudtuk foglyokul mindnyájan, hogy N. Samunak legbizalmasabb barátja és sógora, az állítólag érdomjellel díszített honvédfőhadnagy, jelenben tanfelügyelő és királyi tanácsos, méltóságos Fülep Albert úr, districts commandans b. Heydte hivatalában szolgált, kinek oldala mellett több időkig fénylett, hol Maros-Vásárhelyit, hol Székely-Udvarhelyit. *) Arra nézve pedig, hogy b. Heydtótól kell leginkább félnem, erre már figyelmeztetve voltam, a mint alább megtetszik!

Itt 0. B. úr phántásiája egy néhány martyrt is teremt, azt írván, hogy Fülepék és Déésiék nem mentek be a kivetett kelepczébe, de mégis későbbre elfogattak.**) Akkor volt Marosszéken 3 Déési fin. Sándor, Domokos és Károly, kik közül soha egy is elfogva nem volt. A Fülep családból volt 5, József,

*) Ezen okból se mertem volna, az általa állított forradalmi irományokat N. Samuval közölni.

**) Ha nem mentek a kelepczébe, miért fogattak el ?

Antal, Sándor, Albert és Kálmán, ezek közül csak egy, és pedig Albert volt fogva, kevés ideig.

II. „O. B. úr munkája, 155-ik lapja jegyzetében azt írja, hogy engemet 1849-ben Bem a marosszéki comite hármas tagja közé nevezett ki, a miért a forradalom után bezárattam, azonban mindenki bámulatára, míg társaim hosszasan raboskodtak, én b. Heydte által szabadon bocsátódtam.“

E felhozott szavak minden betűje rágalom! Engemet igaz, hogy 1849. elején, Bem tábornok, a hadi kormányzó bizottmány tagjává nevezett, melyben nem hárman, hanem 4-en voltunk, u. m.: ezredes Forró Elek, mint elnök, később gróf Lázár Dénes; tagok: gr. Teleki Elek, Bereczki László és én. Ezen bizottmány tagjai közül csak én estem fogságba, következőleg az én kiszabadulásom után, *társaim hosszasan nem raboskodhattak!!* En sem azért voltam fogságba, hogy hadi kormányzó biztos voltam, hanem azért, hogy valami gazember avval vádolt be a districts commandonál, *mintha én marosszéki kormánybiztos lettem volna,* melyre nézve bebizonyulván, hogy Marosszéken Dobozi István volt a kormánybiztos, nem pedig én, egy évi vizsgálati fogság után szabad-lábra, tevődtem, de nem Heydte által, hanem a cs. k. haditörvényszék által, melynek elnöke cs. k. őrnagy Pöck, midőn felolvasták előttem, — a többek közt — hogy „Kis-Görgényhől és határáról kimennem nem szabad“, különösen ezen utolsó parancs megtartására figyelmeztetett, mondván, hogy sok ellenségeim vannak, kik közt legnagyobb b. Heydte s még két befolyásos úr (kik-

nek nevöket azonban ezennel elhallgatom) s ha a nekem kiadott rendeletet áthágom, bizonyos lehetek benne, hogy a fogságba visszavisznek.

O. B. úrnak azon állítása is absurdum, hogy én h. Heydtéval, még fogságomban, titkos egyetértésben lettem volna, mivel én, a mig a haditörvényszék eleibe — kihallgatásra — nem vittek, addig a vár kapuján ki nem voltam; benn a várban laktársaimmal valék mindig, vagy a szobában vagy pedig sétálni. *) Erre nézve tanukul felhívom Kolozsi János plébános urat, harasztkereki Farkas Józsefet, koronkai Józsa Farkast, mint a kikkel együtt — eleitől végig — egy szobában voltam zárva. Nem igaz az is, *hogy fogolytársaim hősül én szabadultam volt ki legelőször,* mert előttem jóval kiszabadult Issekucz Imre, Szathmári Sándor, Déési őrnagy, közügyész Szentpáli József, Mendel Elek, Kolozsi Károly és sok mások, kiknek — 20 év után — nevök mind eszembe nem jut. Hogy ezen állításom is igaz, azokat, kiket említék, tanukul felhívom. Lássa t. cz. O. B. úr, *a ki más eszével gondolkozik, más szájával beszél, minő hínárba jut!!!*

III., „Egy egyén, ki éjjel, az „Aranykereszt“ nevű vendéglőbe ment szállására, látott engemet, a b. Heydte szállásáréi kijőni, köpenybe burkolva.“

Ha fel lehetne tenni is azt, hogy setét éjszaka, beburkolozva, fel is lehetne ismerni valakit, úgy is alaptalan ez állítás, mert b. Heydte, 1850. elején el ment volt már Maros-Vásár helyről, következőleg nem tudom felfogni, hogy miként lakhatott 1851.

*) Hát hol találkoztam b. Heydtével?

november havában, azon városon. Mire nézve legyen tanú egész Maros-Vásárhely akkori lakossága, ha pedig állításom valóltlan, jelentse ki azon egyén, kinél b. Heydte 1851. november havában szállást tartott!! Én meghajtok a való bizonyítás előtt!

IV. „Azt írja O. B. úr, hogy a maros-vásárhelyi térparancsnokság rendeletet kapott, az én beszállíttatásomra, s én nemsokára, minden fedezet nélkül, kényelmes kocsiban, megérkeztem Szebenbe, hol a sorházba titkosan beszállásoltattam. Innen éjjeli 11 órakor, bő köpenybe burkoltan mentem a b. Heydte elnöklete alatt tartott haditörvényszék kolostori helyiségébe, hol *25* ívre terjedő vallomást tettem, melyben a foglyok mindenikének megjelöltem körülményeit, részvételét az összeesküvésben, találkozásaikat , beszélgetéseiket s egyszersmind megjelöltem Török m.-vásárhelyi szállásán, azon titkos rejtekhelyét, hol a forradalmi iromány, nyomtatványok, levelezések s névsorok elrejtve voltak. Másnap bő jutalommal bocsátának el, még pedig titokban, miként jöttem.“

Az O. B. úr ezen állítása anuyira magával ellenkező, hogy szinte nem érdemli a czáfolattali idő vesztegetést. Mert, hogy én éjjeli 11 órakor mentem volna haditörvényszékbe, 25 í terjedő vallomást tehettem volna másnapig, ez physicai lehetetlenség, már pedig O. B. úr azt írja, hogy *másnap*

elbocsátottak titokban, a mint jöttem. Becsületes ember jelleméhez nem illő, a nélkül, hogy körülményeket, napot és arra tanukat hozna fel, ráfogni valakire, hogy ezelőtt 18 évvel ide vagy oda ment? miért nem nevezi meg történész úr a napot, melyben Szebenbe utaztam? ki lovaival? ki kocsijával? kényelmesen ?.....

Úgy látszik 0. B. úr''olyan szerencsés, hogy nem tudja, miként akkor a haditörvényszék elnöke nem Heydte, hanem Bartels ezredes volt.

Képtelen és senki által el nem hihető állítás az is, hogy a foglyok mindenikének megjelöltem volna körülményeit, részvételét az összeesküvésben, találkozásaikat, beszélgetőseiket sat. Hiszen ott az ország minden zugából voltak foglyok, kiknek, uevét se hallottam soha. Hogy tudtam volna hát én azoknak körülményeit, találkozásaikat, beszélgetésüket, megjelölni ?! Honnan tudtam volna Török tanárnak szállásán azon titkos rejtekhelyei, hol a forradalmi iromány voltak. Mert akkora léhaságot csak nem lehet Török tanárról feltenni, hogy nekem, ki vele közeli viszonyban nem voltam, azon titkos rejthelyet felfedezte volna; különben köztudat szerint, a Török titkos irományainak egy részét, még az ő elfogatásakor megtalálták. De egyőbaránt ezen forradalmi tervet itt Marosszéken senki fel nem jelenthette, hisz azon napon és órában fogdostak az egész birodalomban, Milanóban, Veronában, Bécsben, Pesten, Aradon s több apró városokban. Maga a történetköltő is azt állítja, hogy e forradalom létezésére nézve, a bécsi kormány Párisból lőn figyelmeztetve. Ha pedig részletesebben akarja O. B. úr megtudni, a bécsi kormánynak a forradalomra lett utasítását, tekintsen be Bécsbe a Piringerék perébe s ott megtalálja.

V. „Továbbá azt állítja O. B. úr, hogy a foglyok nemcsak Szebenbe létemről, hanem vallomásaimról is tudtak, mert midőn én szállásomról éjjel a haditörvényszékhez mentem — bő köpenybe burkoltan — egy szebeni jóérzelmű magyar, a sétatéren felismert, s ez a Szebenben tartózkodó Nagy Samunéval közölte, ez pedig pénz által mindég nyitva tartott titkos utón, közölte férjével. Más részről, volt a törvényszéknek is egy megvesztegetett tagja, ki által Nagy Samu, az én vallomásomról is értesült; ő aztán szomszédaival tudatta, ezek tovább adták, s igy a foglyok nagyrészc tudomásához jutott.“

Azt talán maga 0. B. úr se hinné el, ha jól megfontolná! hogy éjjeli 11 órakor, sötétben bőköponybon burkoltan, valakit — egy idegen városban — fel lehessen ismerni, még ha annál jobb érzelmű magyar lenne is az, ki állítólag felismert. A néhai N. Samunéra való hivatkozás, még gyanúsabbá teszi O. B. urat és utasító társait; hisz ha ellenem valamit felfedezhetett volna, azt volt idő — míg az asszony élt — világ elébe bocsátani. Meglehet, hogy az a jó érzelmű magyar egy rafinírozott csaló lehetett, ki a néhai asszony könnyenhívőségét felhasználva, jó pénzért, tévútra vezette. Éppen ezt lehet mondani azon állítólag megvesztegetett törvényszék tagjáról is, ki által N. Samu — mint ezt állítja — az én vallomásaimról értesült.

Hogy mit lehet feltenni egy oly emberről, a ki egy hiteszegett, magát megvesztegettetni enge-

dett katonának a szavára, meg akar erkölcsileg gyilkolni és mások által is megfeszíttetni: azt a t. ez. olvasó ítéletére bízom!!

VI. „O. B. úr azt állítja, hogy engemet a törvényszék újból hivatott Szebenbe, de mivel első Szebenben létem alatt, ottani viselt dolgaimat, nem csak a fogdában tudták, hanem Marosszékre is kiszivárgott, azért, midőn újból Szebenbe idéztek, azt mondám: „fogassatok cl s úgy szállítsatok Szebenbe," ennek következtében cl is fogtak, és Szebenbe szállítottak, mit a törvényszék megvesztegetett tagja tudatott N. Samuval, ki átkopogtatta szomszédainak, s igy a hír végig futotta a fogdák bús lakóit."

Itt megint előállítódik N. Samu s az ő megvesztegetett katonája, kikre nézve véleményemet fennebb megmondottam, tehát evvel több időt nem vesztegetek, hanem elmondom röviden elfogatásom okát és menetét.

Azon vallomás következtében, hogy a forradalmi terv-rajzot, melyet Szombatfalvi Elek, süketfalvi birtokos Gál Lászlónál felolvasott, nekie Bereczki László, ennek pedig én adtam, elfogatásiunkat mind hármunknak 1852. június elején elrendelték, junius közepén Bereczki Lászlót és Szombatfalvi Eleket el is fogták, tehát hamis azon állítása 0. B. urnák, hogy Bereczki Lászlót Nagy Samuékkal fogták volna el. Akkor engemet is kerestek kis-görgényi jószágomon cs. k. csendőrök és katonák, de minthogy bergenyei kis jószágomban voltam, hol csekély

gazdaságot folytattam, házamat kikutatták s avval M.-Vásárhelyre visszatértek s engem aztán ott — Bergenyéről visszatérő utamban fogtak el, a *„Nap vendéglőben“* — mire tanúim, volt vendéglős Dósa Pál és neje, úgy Müller József és Antalfl Lajos, ki gazda nélkül maradott lovaimat és szekeremet, hazaszállította Kis-Görgénybe. A „Nap vendéglőből“, szuronyos fegyver közt, a csendőrök felkisértek a, várba s 40 katona őrizete alatt, egy [nap és 2 éjjel tartottak ott, mely idő alatt vendéglős Dósa Pál élelmezett. Másnap Szeben felé indítottak, egy lélekvesztő taligán s midőn vittek, az említett vendéglős adott úti élelmet. Első állomásunk Buzás-Bessenyő volt, hol miután lovakat nem kaptak, ökör előfogattal akartak tovább utaztatni, mit midőn tudattam odavaló földbirtokos Turóczi Pállal, ő volt szives lovait és szekerét átadni Dézsfalváig. Itt meghálva, mind a csendőrök, igen illedelmesek valának, mind a földbirtokosok igen szívesek. Másnap tovább folytattuk utunkat Szeben felé, minden állomáson ki téve a különböző boszantások és gorombaságoknak, melyek legmagasabb fokát Szelindeken értem el, hol a csendőr-hadnagy, miután mind a csendőröket, mind engemet jól összeszidott, — hogy miért alkalmatlankodunk, mikor ő alszik — engemet a falusbiróhoz kisértetett, hogy tétessen őrizet alá. A falusbiró, a falu csonkatornyában lévő közfogházba tétetett, hol a tapaszos földön — 20 krajczáron vett zsúp szalmán — háltam s midőn felébredtem, egy jó adag cholera kiűzött. A következő nap Szebenbe érkeztünk déli 12 órakor s ott a zárdaszüzek épületében levő fogházba s innen kevés időteltével a józsef-városi fogdába szántottak. Hogy a marosvásárhelyi kiindulásunk után, mindezek Így történ-

tek, arra nézve hivatkozom — mint bizonyságra — volt útitársam (tudásom szerént) jelenben Nagy-Várad környékén lakó Kocsis Károly urra.

Fogházam egy hideg, észkos szoba volt, 4 fala és padlásával bútorozva; hol *2* napig a földön feküdtem s csak a 3-ik napon sikerült egy három deszkás lóczára helyezett szalmazsákot, 1 párnát és 1 lepedőt kapni s egyszersmind Russler nevű orvos látogatott meg, mivel cholerás beteg valék.

Ugyan e fogságom alatt, kis-görgényi udvarom és házamat kikutatták, 7-dik Ízben. A rám rótt 1OOO forint fizetetten levő sarcz részièrt, ekkor harmad Ízben, katonai executiót rendeltek, mitől a néhai édes anyám úgy szabadult meg, hogy a hátralék sarczot, volt tanítom és jó emberem, Szegedi Sámuel által, a pénztárba befizette, melyről s ezen sarcz többi részei befizetéséről is, a meglévő nyugtákat, bárkinek és mikor felmutatni kész vagyok. *) Ezeket megtekintve, Ítélje meg a részrehajlatlan olvasó közönség, hogy váljon, ha én szinlegesen fogattam volna el, akkor ily durva és goromba módon kisértek volna-e fogságba?!

VII. „A történelem iró O. B. úr, egy pletykát is ir. Azt hogy a profosz, jó előre tudatta a bizalmas foglyokkal, miként Biró Mihály fog beérkezni, kinek számára a 13-ik számú fogdát készíti el. Meg van ugyan nékie — mint mondá — hagyva, hogy a legnagyobb kímélettel bánjon

*) Ugyanezen fogságom alatt 2 hámos lovamat elvitték, melyeket csak kiszabadulásom után kaphattam — nagy bajjal — vissza.

velem, de ő evvel ellenkezőleg, épen irányomban lesz a legszigorúbb és gorombább, mert a kémeket gyűlöli stb.“

Hogy a felügyelő foglár beszélhette, miként engemet visznek s nekem szobát készít, azt nem tartom lehetetlennek, mert a haditörvényszék előre meg szokta rendelni, hogy az érkező foglyot melyik szobába tegyék; hanem feltéve, hogy nékie meghagyatott, miként véllem kímélettel és illemmel bánjék és még is ő gorombán és szigorúan merészelt volna — parancs ellenére — bánni, azt velem együtt senki sem hiheti el, annyival is inkább, hogy minden harmadnapban megvizsgálta a haditörvényszéki elnök ezredes a fogdát, és kinek panasza volt meghallgatta. Úgy helyes következtetéssel — hitem szerint — azt sem hiheti senki, hogy a haditörvényszék, proíosz uramnak az órára· bigygyesztette volna, ha van e nékie kéme? s ki az? — Valószínűleg a profosz, a róllam való pletykával, valamelyik kedves emberének kedveskedett, mint édes csemegével.

VIII. „Most következik a rágalmak legaljasabbika! írja ugyan is 0, B. úr, hogy én, a hogy megjöttem Szebenbe, gyakran szembesítve lettem a terhesebben vádlottakkal s azoknak szemtől szembe mondottam vadaimat.“

Hogy e mese mily alaptalan, igazolom mindazon fogolytársaimmal, kik azon időben fogságban voltak. Bizonyítom Maros-Vásárhelytt és Marosszéken most is élő, volt országgyűlési képviselő és ügyvéd Dobolyi Sándor, földbirtokos Bereczki László, tanár

Horváth Gáspár, Boér János, lelkész Albert János, Kolozsvárit lakó Simon Elek és Minorich Károly, szerzetes Andrási Rafael urakkal. A nők közül Török Tanárnő, Boér Nina, Kenderesiné és Hajnal Rózával. *) Ezeknek t. olvasó! egy része olyan, a kiket nem ismerek, s a kiket ismertem is, azok némelyikét, 18—20 év óta nem láttam. Oly egyének, kik az ármánykodás következtében, ellenem fel voltak izgatva. Ugyan is gondoskodva volt, hogy felingerlésükre, bizonyos egyének által, rólam czifrábbnál czifrább gyanúsító hírek szivárogjanak be a fogdába s azok ott rögtön, a kopogási sürgöny szerint tovább adódtak. Valamint gondoskodva volt arról is, hogy a fogdából, a fennebbihez hasonló rágalmak szivárogjanak ki a városra s onnan Marosszékre: mindazonáltal én bátran és felemelt fővel hivatkozom a fennirt urakra és hölgyekre. Nem hiszem, hogy azok, a kik a szuronynyal, fogsággal és bitófával szemben, elveik és jellemeiket meg nem tagadták, most már — akár mely magas polczon figuráié egyén kedvéért — azt megtagadják.

IX. írja O. B. úr, „hogy Nagy Samu, a magyar nagy úr félj öntése folytán, kényelmes szobájától megfosztatva, egésségtelen zugba helyeztetett át, honnan azon kérése következtében, hogy szobáját változtassák, épen az én szobámba helyeztették laktársamul, az ő nagy szomorúságára, minthogy az ő szenvedései okozójának engemet tartott.“

*) Ezen nevezettek, mind terhesen vádlottak voltak s nem hiszem, hogy egyik is azt állítsa, miként velem szembesítve volt.

Ez állítás t. O. B. úr! épen megfordítva történt. Ugyan is egyszer, egy hajnyírót rendeltettem a fogda felügyelő szobájába, a ki séta ideje alatt hajamat levágja. Midőn hát sétára kísértek, be is mentem a foglár szobájába, melyből egymás szobába nyíló ajtón belől, Nagy Samu fogháza volt, hol ő, vagy a hangomról, vagy az általa lekenyerezettnek állított fog'ár által értesülve, vagy a kulcsjukon átnézve felismert, honnan ámbár szorosan tiltva volt—nyájasan kezdett hozzám beszélni, azon óhajját fejezvén ki; „mennyire óhajtana velem lakni" — s annak kieszközlésére, a foglárt azonnal kérni is kezdette. Én tudva N. Samunak ellenem viselt dolgait, megdöbbenve hallgatám végig, még is fájdalom! három nap múlva teljesült, a mitől rettegtem,.. N. Samut laktársamul hozták!

Itt 2—3 napig meglehetős békében éltünk. Igaz, hogy a N. Samu állítása szerint, szótlan és mogorva voltam. De ki lett volna vidám és beszédes akkor, mikor már másodszor hurczoltak fogságba, s akkor, midőn ellenein oly sok rósz indulatot tanúsított egyénnel valók kénytelen lakni. Az is igaz, hogy N. Samuval összeszóllalkozva, rapportra kéredztem, különtétetésemet akarván kérni; de az ok teljességgel nem a volt, hogy néhai Bartha Gergely, az 0. B. által állított szókat, hozzánk átkiabálta, hanem a következendő ok : — én, 3-ik laktársam Boncza Imrével, este 8—9 órakor szoktam lefeküdni, N. Samu pedig, estéli 11—12 óráig gyertyát égetett s a szobát — körül sétálva — kopogott. Mi Bonczával, reggel 4—5 órakor felkeltünk — ő pedig 9—10- órakor. Ez rá nézve alkalmatlan lévén, azt több Ízben, ingerülten jelenté ki s kikérte, hogy mikor ő alszik, még halkan se beszélgessünk. Én átlátva,

hogy oly szeszélyes és követelő emberrel, rabságom súlyosbítva van, feltettem magamban, hogy a hadi-törvényszéktől más szobába kéredzem; mit midőn észrevett, Boncza Imre előtt bocsánatot kért. Ennek következtében, feltett czélomtól elállottam. Hogy a velei társalgást, azután lehetőleg kerültem — az igaz: de hogy több fogolytársaimmal nem beszéltem volna, az légből kapott állítás! Hiszen szabad lábra tételem után is, Gál Lászlóval és Szombatfalvi Elekkel együtt vacsoráltunk a Bájer kertben; kik közül utolsóval s egy Molnár nevezetűvel, egy szekerei! utaztam Maros-Vásárhelyre.

X. O. B. úr mondja továbbá, hogy „N. Samu, az összeesküvésről soha mással nem beszélt, csak velem, következőleg én kellett, hogy feladjam. Ezt még kétségtelenebbé tette azon körülmény, hogy egy alkalommal, elfbgatását megelőzőleg, N. Samu, Frankfurtból levelet kapott, melyben, bizonyos lotteriábani részvétre hivatott fel, mely levelet ő, csak előttem közölt családjával; mit én bejelentettem, mint titkos összeesküvéssel egyben kapcsolt tényt.“

Az első állítás feleletet sem érdemel, mert hiszen maga O. B. úr azt álitja *elbeszéllésének elején,* hogy N. Samu az általam, előtte nyilvánított tervre nézve *meg sem hallgatott.* Már most a következetes *története?* miként állítja, hogy N. Samu az összeesküvésről mással nem beszélt mint velem?:

A mi a frankfurti levelet illeti. Nem tudom, hogy O. B. úr honnan veszi azon állítását, hogy én, olyat ne láttam volna. Hiszen száz — meg száz

sorosjegyet láttam a forradalom előtt és után. Ne gondolja O. B. úr, hogy sorsjegy küldéssel csak N. Samut tüntették volna ki, mert azokat meg szokták küldeni testületeknek, községek és egyeseknek is, melyekből ha O. B. úr kívánni fogja, a nállam meglevő példányokkal tudok szolgálni. De feltéve, hogy én azon sorsjegyeket nem ismertem? akkor is, miután az O. B, úr állítása szerint, N. Samu, a családjának előttem mutatta be, mi lehetetlen van abba, hogy az ő családja valamely tagja, másoknak — mint jelentéktelen dolgot — elbeszélhette és így ez — félre magyarázva — a rendőrség eleibe ne kerülhetett volna ?!

„Azt állítja továbbá történész, hogy „én —N. Samuval laktamban — mindennap kétszer vitetődtem a törvényszék eleibe, miről N. Samu, a törvényszék megvesztegetett tagjától értesült.“

Én N. Samuval, körülbelül két hétig laktam. Az O. B. úr első állítása szerint, néhány óra alatt — kihallgattatásomkor — 25 ív vallomást toll alá mondottam: így ha két hét alatt 25 ív vallomást tettem volna, minden nehány órában akkor vallomásom ezer ívekre megyen vala, menynyire terjedő szót, tán *egész életemben se beszéltem.* De nem úgy van az t. Orbán Balázs úr! Engemet igaz, hogy 3 Ízben vezettek a törvényszék eleibe. Elsőbben, az előttem kikérdezett háromszéki Cseh Sándor vallomása oly hosszas volt, hogy reám akkor nem is került sor, és igy déli 1 órakor visszakisértettem a fogdába. Azon nap d. u. 3 órakor újból levittek, mikor a rendes tollvivő beteg lévén, Pirree ezredből, egy idegen ajkú őrmestert rendeltek toll vivőnek, ki miután sem az én nevemet, sem más magyar neveket leírni nem tudott (mint Bíró helyett

„piró“ — Bereczki helyett „pereczki“) az ingerlékeny auditor, dühbe jött s a szobából kikergette, következőleg engemet, megint kihallgatatlanul vezettek vissza a fogdába. Másnap 9 órakor megint a törvényszék eleibe vittek s akkor aztán megtörtént a kikérdeztetés.

A vád ellenem — mint fennebb is említve vala — az volt, hogy egy Szombatfalvi Elek által felolvasott tervrajzot, nekie Bereczki László, ennek pedig én adtam volna. Minthogy pedig ezt, mind Szombatfalvi Elek, mind Bereczki — mind én tagadtuk; két hét múlva el bocsáttattunk, ón — Szombatfalvi Elek és Gál László.

Itt megjegyezni kívánom, hogy ezen kihallgattatás történt 185'2. július végén; a maros-vásárhelyi motozás, diákok és más egyének elfogatása, azon év június 13-án, tehát azok nem történhettek, az én vallomásom következtében. Azoknak elfogatását, legelsőkben is N. Samutól, mint uj laktársamtól hallottam meg. A fennebhi kikérdezés végén, a hadbíró, szokás szerint, azt kérdezte, hogy nincs-e valami kívánnivalóm, mire nyilvánítottam, hogy „ártatlanul szenvedvén, kérem szabadon bocsáttatásomat.“ Erre azt felelte a hadbíró, hogy rövid időn, valószínűleg többeket fognak elbocsátani, kik közé tartozni — meglehet — én is szerencsés leszek. Ezt én a fogdába visszatértemkor, szóról szóra így elbeszéllettem fogolytársaimnak. Ekkor combinálgatni kezdettük, hogy azok fognak hamarább megszabadulni, kiknek laktársaik vannak. Ebből faragja aztán O. B. úr, vagy más, hogy én előre — név szerint tudtam volna, azt, hogy kik fognak kiszabadulni, következőleg a haditörvényszék titkaiba avatott voltam. Be hogy az O. B. úr által felhozott neveket én említettem volna,

az valótalan; mert én például Uzonit soha se ismertem és nem ismerem. Azt se tudom, volt-e fogságban vagy nem?! Valamint Zeyk László úrról se tudtam, hogy van-e laktársa — vagy nincs? — Combinácziom — a többiekével — azokra esett, a kik egy szobában voltunk, Gál Lászlóra stb.

XI. A történelemíró O. B. úr, rám vonatkozó vádjai végén azt mondja, hogy „vérbéremet — úgy látja — pénzben kaptam ki, miből kis-görgényi birtokomon fényes palolát építtettem, azt nagyszerű műkerttel környeztem, s az élet minden kén veimét magamnak megszereztem, hol mindenkitől raegvettetve folytattam és folytatom életemet s ha Maros-Vásárhelyit megjelentem, nem volt egy vendéglős is, ki szállást és ételt adjon.“

Ez a *Székelyföld leirója, történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei* legnagyobbszerü phántásiája, ki mint híres költő, műve hasábjain — dón Quixotként — ismeretlen hősöket, láthatatlan érdemjelű honvédtiszteket, meg nem történt csatákat ir le, elvégre kis görgényi birtokomra, palotát és műkertet phantasirozott.

Hát uram, miért nem fényképezte le, mint művész — nagyszerű palotámat, mely áll egy 150 éves, földszinti faépületből, melynek a vihar által megkorbácsolt rozzant fedele és oldalai miatt, kénytelen valók eleibe 3 földszinti szobát épiteni s ezen is látszik már az idő vas keze! Műkertem pedig — ha csak a szomszédom lóherés kertjét annak nem nézte? — mindössze is szalmatöredékek és ganéj lepte,

vizenyős hegyoldal. Kényelmem főleg abban áll, hogy váltókat, izrael fiaival vagy másokkal szemben nem állítottam ki; sikkasztási vagy más ilyesnemű kerestekért, törvényszékek előtt nem állottam és nem függtem a hivatalos hirdetmények oldalaim, s az iró, 0. B. magas röptű rímjein!!!

Megvettetve épen nem valók, mert szerencsés voltam — kis hajlékomban — eddig is sok becsületes honfitársam látogatásához, s bár az országúitól, egy kissé félre lakom, jelenben is naponta felkeresnek közeli és távuli ismerőseim. *)

$184^{8}/_{9}$ után, mikor Maros-Vásár helyre mentem, rendesen a Müller úr vendéglőjében kosztoztam, s egypárszor Ferdinkó urnái a „vadászkürtben“ s hogy mindkét helytt — becsületesen szerzett pénzemért — jó ellátást kaptam, azt állíthatom, mire tanukul felhívom, Müller, Ferdinkó, Dósa Pál és Domokos Dénes vendéglős urakat, ezek családjokat s szükség esetében, akár egypár száz embert, kikkel kosztoztam. **)

Vagyoni állásomra pedig nyilvánítom, hogy kitartó szorgalmam és egyszerű életrendem folytatása daczára is, fájdalom! egyetlen barázdával és ingósággal se bírok többel, mint a mit szülőimtől kaptam. Azt, ha jónak láttam, egy nehány távuli falvákban levő fekvőségeimet eladtam s avval itt, a kis-görgényi és vajai határon szereztem mást. Ezt tán nem nézik 0. B. úr és tudósítói — meggazdagu-
1 ásnak!?

Van ugyan laktelkem felett egy gyümölcsösem, hol 3—400 különbféle fajtájú gyümölcsfa van. Ezek

*) Kik bizonyosan becsületesebbek, mint O. B. és comp. társai.

**) Ha valaki pedig lenne, ki kosztot nem adott, az O. B. által jelölt okból nyilatkozzék.

egy részét, még szülőimről örököltem, más részét, 1848 előtt kezdettem ültetni; de hol van az megírva, hogy a ki gyümölcsös kertet állitt, *az kém és áruló!"*)*

Ha a fennebbi lakházat, O. B. úr fényes palotának látja: akkor nem tudom, hogy az erdőszentgyörgyi, nagy-teremi vagy gernyeszegi palotákat miknek tudja nevezni? És ha gyümölcsösömet, nagyszerű műkertnek: akkor nem tudom, hogy egy valódi műkertet minek nevez ?!!

Azonban, ha még O. B. úr merészelne Clió hatalmas köpenye alá rejtőzni, akkor tudja meg azt, hogy egy történelemírónak, nem szabad pár könnyelmű egyén elbeszéllésére s azok által megvesztegetni állított, haditörvényszéki hivatalnok vagy fogdaőr szavára hallgatni: hanem keresse fel máskor az érdeklett személyek kihallgatási jegyzőkönyveit**) s azokból adatokat gyűjtve, az eredeti iratok alapján akassza a Damocles kardot egymás honfitársa feje fölé!

S most a türelmes és minden szenvedélytől s részrehajlástól ment olvasótól — hoszszadalmas voltomért— elnézést kérve, átadom, ezen önvédelmemre írott s tanukal bizonyítékra felhozott egyének soraival telt lapokot, méltóztassauak — az osztó igazságnevében — addig is, míg más után, magamnak — a rágalmazásért — eleget tétetni nem késem, felettem és az elleneim vád fogalmazója Orbán Balázs úr felett igasságos ítéletet hozni. Addig is nyilvánítván, hogy az általam felhozott tanuk közül, ha —

*) Helyben Kis-Görgényben is láthatott O. B. úr az én gyümölcsösömnél nagyobbat, miért tünteti fel tehát egyedül az enyémet??

**) Ezeket megtalálhatja a m.-vásárhelyi ítélő tábla és megyei törvényszék levéltáraiban.

valamelyik, állításomat valótlannak tartaná, az olyan méltoztasson bármelyik hírlapban vagy annak nyílt terében, ellennyilatkozatát megtenni, kötelezvén magamat — a legnagyobb magam megszorításával is — az érettük járó díjt megtéríteni.

Dixi & salvavi animam meam!

Kis Görgény. 1870. április hóban.

Bíró Mihály,
földbirtokos.